

Výběr střední školy v rodinách podle skupinových diskusí s matkami dětí

**Kateřina Vojtíšková
ISS FSV UK, SOÚ AV ČR, v.v.i.**

Doktorandská sociologická konference
22.5.2008

Vzdělání

- Rozšiřování příležitostí ke vzdělání (70% míst maturitního typu, asi 1/2 maturantů vstupuje na VŠ)
- Zvyšování významu vzdělání pro sociální zařazení člověka i legitimizaci rozdílů mezi lidmi
- Přetrvávající rozdíly v dosaženém vzdělání podle rodinného zázemí člověka (nejen ČR)

Jak se rodiny rozhodují o středoškolském vzdělání dětí?

Jaký vliv na rozhodování má vzdělanostní/kulturní zázemí rodiny?

Předpoklady: Rodiče chtějí to nejlepší pro své děti, vzdělanostní výsledky dětí neodrážejí přímo vrozené rozdíly v intelektu, ale jsou výrazem odpovídání požadavkům ze strany školy, kulturně specifické

Mezigenerační reprodukce rozdílů ve vzdělanostních příležitostech

Sociologické výklady vzdělanostních nerovností:

- Strukturní – aspekty vzdělanostního systému (selektivita, diferenciací, financování...)
- Kulturní – hodnoty, postoje, jazyk, socializační procesy
- Bourdieu – pole, habitus, kulturní kapitál

Katrňák (2004):

dělníci > volný vztah se školou

vysokoškoláci > soudržný vztah se školou

odlišné jednání dělníků a vysokoškoláků vůči škole dáno ne strukturálními bariérami, ale odlišnými definicemi významu školy a jednání

autonomní role kultury v předávání vzdělanostního statusu

Generování dat - skupinové diskuse (FG)

Bydliště	Typ školy	Vzdělání rodičů
Praha	VG	-
	ZŠ	nižší
		vyšší
Brněnsko	VG	-
	ZŠ	nižší
		vyšší
Tábor a okolí	VG	-
	ZŠ	nižší
		vyšší

9 FG – matky 14-15letých dětí
na VG a ZŠ

1 FG – děti v 9. třídách
pražských ZŠ

Celkem 93 účastnic a
účastníků

Agentura NMS

Víceleté gymnázium – studijní život pro ty co „na to mají“

- Po 5. třídě – asi 8% dětí na osmiletá gymnázia
- Po 7. třídě – asi 2% dětí na šestiletá gymnázia

Hodnota vzdělání, vzdělanostní klima v rodině – vzory (sourozenci, rodiče), odklad specializace

Cíl: rozvoj dítěte, rozhled, cizí jazyky, studium VŠ, studium/práce v zahraničí, dělat to, co bude bavit,

Děti na VG - jiné než děti na ZŠ:

- Cílevědomější, škola je baví, samostatnější, zodpovědnější
LAURA: ... děcka, který zůstávají na ZŠ, že jsou prostě jiní a že s nima nemůže zůstat, že jsou to takoví ti borci, co chodijou po dědině a pokuřují a flákají se, kdežto na tom gymnáziu je naprosto jiný styl ... úplně jiný děcka s jiným rozhledem a s jinými zájmama ...
- O výběru VG rozhodly samy děti / vlivem vzorů / po vysvětlení rodičů
- Výběr oboru zájmu (VŠ) – rozhodnutí výhradně na dospělých dětech

Víceleté gymnázium, nebo ne?

Studijní vs. dětský život

Pro >

Samostatnost
Zodpovědnost
Sebevědomí
Vědomosti, kvalita výuky

Proti >

Zkracují dětství
Zbytečně mnoho učení
Nedostatek volného času

LUCIE (2 VŠ): ... na jednu stranu hodně dobrý rozhodnutí, protože je mnohem samostatnější ... to gymnázium v porovnání se ZŠ je příliš suché a formální... oni se to nadrtí, napíší písemku a jdou dál. Na té ZŠ je to takový trošku hravější ... trošku možná přišla o dětství v uvozovkách. Rychleji šla do toho studijního života.

LÝDIE (1 VŠ):... toho učení je tolik, že nemají skoro na nic jinýho čas ... to gymnázium jim vzalo kus dětství. ... Tak, pro i proti. Pro určitě ty vědomosti a ta samostatnost a proti teda, že to vezme kus toho života, jaksi, dětskýho.

Čtyřleté gymnázium a lyceum – příprava na VŠ

- Dobrý až výborný prospěch („studijní typy“)
- Bez obav z přijímacích zkoušek
- Aspirace na VŠ u dětí
- Nevyhraněnost - odklad specializace do dospělosti dítěte

Rodiny s nižším vzděláním – předpokladem jsou ambice dětí a to, že si dítě gymnázium *samo vybere*, jen v některých rodinách je v rozhodnutí povzbuzováno (někde i částečně omezeno)

Podpora rodičů:

ADRIANA (2 mat): ... ať se teda hledá ... je to takový všeobecný a prostě půjde na gympl ... my jsme úplně z jinýho těsta, ale prostě budu ji v tom podporovat, protože tam má ten prostor a tam se ona utvoří.

Nezájem / nejistota matek (rodičů)

ALŽBĚTA (0 mat): Gymnázium.

T1: Jak jste to vybrali?

ALŽBĚTA: Sama.

DAGMAR (dcera Alžběty): Já půjdu na gympl.

T2: A rodiče v tom hráli jakou roli?

DAGMAR: No jako, tak já myslím, že s tím souhlasej, snad.

MARIKA (0 mat): Tak dcera jde na gympl a já na jednu stranu jí to rozmlouvám ... když nemáš potom vejšku, tak se nikde nechytneš ... kdyby náhodou klopýtla a neudělala by si vejšku, tak ten gympl je potom k ničemu.

Co rozhoduje při volbě: gymnázium nebo SOŠ?

Neukotvenost x ukotvenost aspirací na VŠ:

Jaké možnosti rodič/e a dítě zvažují, když uvažují o tom „*Co dál po maturitě?*“

„Pracovat nebo studovat?“ > SOŠ

„Jaký obor studovat?“ > gymnázium

VŠ jako „dnes už nezbytnost“:

> Praha – i nižší vzdělání

> Tábor a Brněnsko – až vyšší vzdělání

Střední odborná škola – otevřená volba pro nejisté a zaměřené

Největší část dětí po 9. třídě

Specializace, různá kvalita výuky, různá úspěšnost absolventů

■ Zaměřené děti

- synové – technické zaměření (SPŠ), OA, hotelové š.
- dcery - umělecké, pedagogické nebo zdravotní školy (často předpoklad studia VŠ)

■ Nejisté děti a/nebo rodiče

- Nevyhraněnost, ale nejistota ohledně pokračování ve studiu po maturitě, obava o uplatnění
- Strach z přijímacích zkoušek > volba „na jistotu“

Nejistota dětí / matek (rodičů)

Nejisté dítě:

BLANKA (1 mat): ... je takovej univerzální typ ... [gympl je] asi nejlepší v jejím případě, ale rozhodně ji nechci jako říct 'běž tam zkus to' takže čekám jak to dopadne a netuším vůbec.

DANUŠE (dcera Blanky): [rodiče] furt mi říkali ať jdu na gympl ... jenže to já zase nechci, protože nechci dělat zkoušky, takže.

KATEŘINA (0 mat): Já jsem chtěla, aby šla na Střední uměleckou školu ... měla by na ní ... může pokračovat dál na vysokou. ... jí se nechtějí dělat přijímačky, tak si vymyslela Střední polygrafickou ... už ve druháku začínají spolupracovat s různýma firmama a ... mají uplatnění

Nejistý rodič:

Blažena (2 mat): ... já budu volit určitě, nebo on asi střední školu, rozhodně. Potom, jestli bude chtít jít na vysokou, je jeho věc a jako, to prostě uvidí. On jako, učí se dobře, má dobré známky, ale není studijní typ, že by, jako, potřeboval jít na gymnázium. Takže, potom si vlastně může udělat vysokou školu, ale to už nechám, jako, na něm.

Výběr odborného učiliště – opravdu odsouzení k manuální práci? [Katrňák 2004]

- Špatný prospěch/zhoršení známek koncem ZŠ
- Bydliště: mimo Prahu > Tábor a okolí + Brněnsko (asi ½ rodin s nižším vzděláním)
- Nižší vzdělání rodičů

- **Zájem o obor** (práce baví) – kuchař, zedník, automechanik

KVĚTA (0 mat): ... náš syn si vysnil zedníka ... je strašně nadšenej ... nadchla ho ho ta práce ... co nemá v hlavě tak má v rukách ... je strašně šikovnej

- **Volba z nouze** – děti/rodiče by chtěli maturitní vzdělání

KARINA (0 mat): ... na zedníka nebo na tesaře ... a že bude mít potom hned zajištěnou práci ... bude v zimě ... já si ho nedovedu představit manuálně pracovat... já bych chtěla ... aby si udělal tu maturitu ... asi bude nakonec záležet na něm ... než než aby tam šel s odporem a potom to flákal a propadal.

Rodiny s rodičem s maturitou – zmínění možnosti nástavby s maturitou

Závěry, další otázky a co dál

Vyšší vzdělání rodičů - odklad specializace - (víceleté)gymnázium, lyceum

Nižší vzdělání rodičů

Dobry prospěch

Gymnázium (VG) – dítě samo (ambiciózní dívky)

SOŠ – odklad otázky zda po maturitě na VŠ / nejistota dětí (obavy ze zkoušek) / zájem dítěte

Špatný prospěch > hlavně SOU + SOŠ – možnosti vzhledem k přijímacímu řízení + zájem dítěte

Měly by se (jak) děti z méně podnětného prostředí nějak podporovat?

Mohou učitelé na ZŠ podporovat málo motivované děti? Nebo NNO?

Co dál?

Pokračování v práci s daty ze skupinových diskusí (volnočasové aktivity dětí, výchovné praktiky, hodnoty)

Případové studie na 2 středních školách – gymnázium / SOU (etnografie, rozhovory, písemné práce) - zahrnutí školní perspektivy a vrstevnického kontextu

Děkuji za pozornost ...

Katerina.Vojtiskova@soc.cas.cz

<http://sdilenihodnot.soc.cas.cz/>

Vzdělanostní aspirace rodin ze skupinových diskusí

Aspirace na SŠ podle vzdělání rodičů

		Aspirace SŠ_rekod					Total
		víceleté gymnázium	všeobecné vzdělání (gymnázium m+lyceum)	SPŠ	SOŠ jiná	SOU	
Vzdělání rodičů	bez mat		4 26,7%	1 6,7%	3 20,0%	7 46,7%	15 100,0%
	1 mat	4 20,0%	3 15,0%	4 20,0%	7 35,0%	2 10,0%	20 100,0%
	2 mat	3 16,7%	6 33,3%	6 33,3%	1 5,6%	2 11,1%	18 100,0%
	1 VŠ	11 57,9%	5 26,3%	1 5,3%	2 10,5%		19 100,0%
	2 VŠ	6 60,0%	3 30,0%		1 10,0%		10 100,0%
	Total	24 29,3%	21 25,6%	12 14,6%	14 17,1%	11 13,4%	82 100,0%

Z letošních zpráv NEDOSTATEK DĚLNÍKŮ A ZÁJMU O UČEBNÍ OBORY

Příbram, Sedlčany – stovky volných míst příbramského ÚP, které shání prodavačky, zedníky, čišníky, techniky, zámečníky, svářeče, nástrojaře a další manuální profese. Učiliště jsou však poloprázdná.

„Velmi malý zájem o učební obory vyplývá z **příliš velkého počtu všech druhů gymnázií a lyceí v našem regionu**, snižování úrovně žáků na těchto typech škol a všeobecné honby žáků za maturitou. Málokdo chce v současné době pracovat rukama,“ poznamenal ředitel Odborného učiliště a praktické školy Příbram Pavel Bartl.

Hradec Králové - Obráběč kovů, nástrojař, strojař - těchto pracovníků je řadu let v kraji nedostatek a střední školy zaměřené na tyto obory stále mají problém s nábořem učňů a studentů.

CHYBÍ ŘEMESLNÍCI Středočeské děti nemají zájem o učební obory. V kraji tak schází zejména technické a strojírenské profese. ÚP by přitom řemeslníkům nabídly stovky pracovních míst. Naopak pro absolventy gymnázií, kteří nepokračují ve studiu, je shánění práce problém.

Podle mluvčího krajského úřadu M. Kupky je nyní i několik „trendových“ učebních oborů. Velký zájem je třeba o vyučení na kuchaře čišníka. Ředitel kutnohorského učiliště s tím souhlasí ...: „Hlásí se na to hodně kluků, láká je třeba blízký kontakt s lidmi. Navíc spousta dětí ze sídlišť nejde na technické obory, protože ani nevědí, jak vypadá náradí. A tak sice umí pomoci v kuchyni, ale plot nikdy neopravovaly ... Proto si vyberou kuchaře.“

Z letošních zpráv

KRITIKA SNIŽOVÁNÍ NÁROKŮ NA STUDENTY MATURITNÍCH OBORŮ

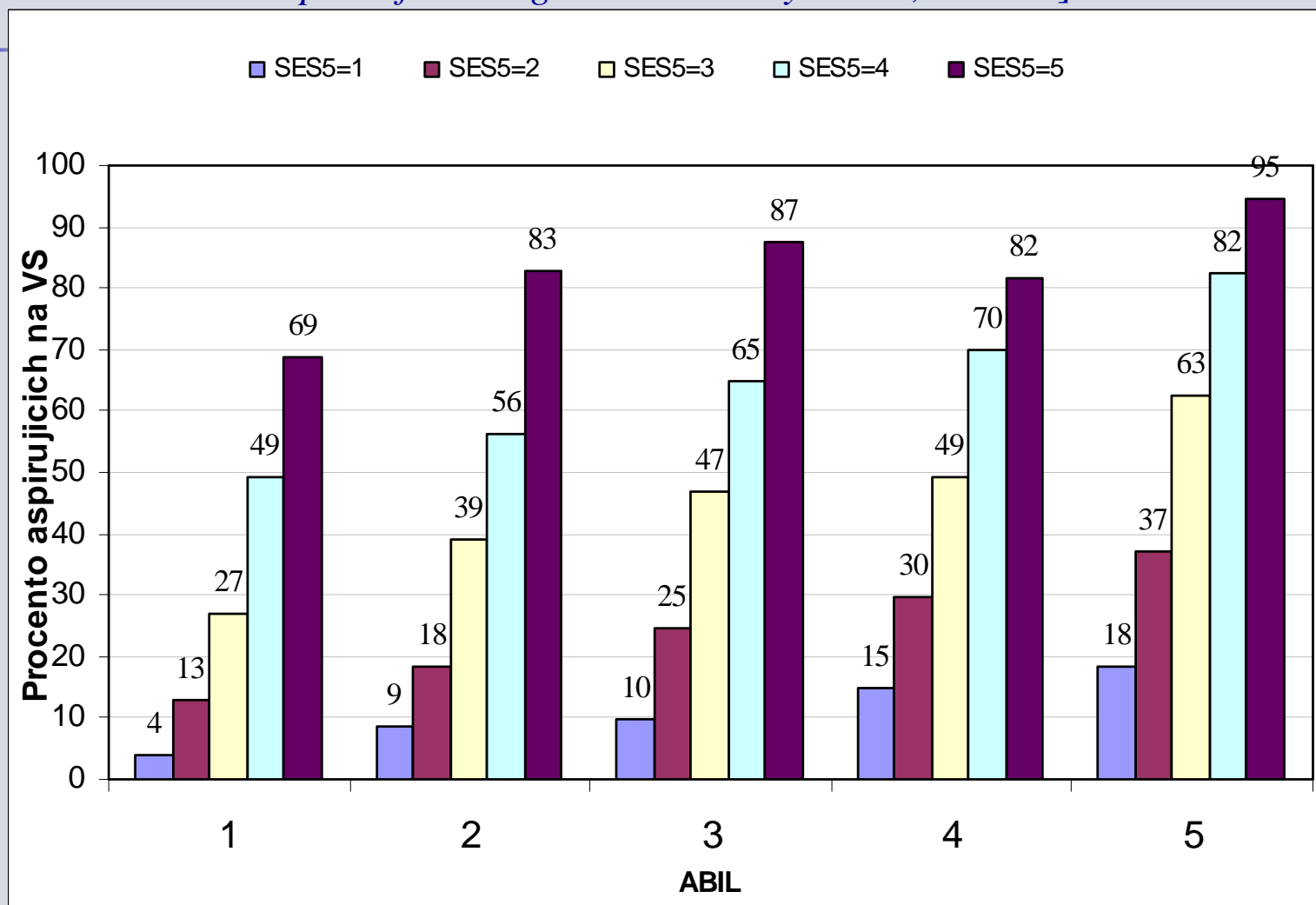
- Rodiče by podle Jankovského neměli své děti za každou cenu nutit ke studiu maturitních oborů. I proto se kraj rozhodl od září podpořit některé strojírenské a stavební obory rozdělováním prospěchových stipendií. „Mírný motivační účinek se už projevil. Vloni bylo na obory, které chceme podporovat, 354 přihlášek, letos i přes všeobecný pokles počtu uchazečů 389,“ (vedoucí odboru školství na krajském úřadu v Hradci Králové)
- „Během dvou až tří let ubude 25 až 30% patnáctiletých, kteří by mohli jít na střední školu,“ řekl Jankovský. Už nyní mají podle něj střední školy v kraji mnohem větší kapacity, než kolik se na ně hlásí studentů.
- Bez zkouškové nervozity se tak žáci mohou dostat i na řadu atraktivních škol – od některých gymnázií až třeba po Střední rybářskou školu ve Vodňanech.
- Snižování nároků ze strany středních škol potvrzuje i ředitel sedlčanského SOU Jiří Janů: „Kdo se nepotřebuje protáhnout v odborném výcviku, tak jde na maturitní obor ... dnes jedna, dvě čtyřky v 9. třídě nejsou překážkou, aby šel žák studovat na čtyřletý maturitní obor,“

Z letošních zpráv

KRITIKA VELKÉHO POČTU INSTITUCÍ VŠEOBECNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

- Tradičně víc zájemců, než mohou přijmout, hlásí hlavně gymnázia ve větších městech. (JČ KRAJ)
- V celém Libereckém kraji je už jen třicet volných míst na gymnáziích. Podobná čísla hlásí i další kraje.
- „Gymnázia si stáhnou děti z maturitních oborů a maturitní obory si stahují děti, které patří k nám,“ říká Petr Čavojský, ředitel Odborného učiliště Horní Slavkov na Karlovarsku. Přestože je s letošním zájmem žáků spokojený, chybí mu k naplnění celkem třicet míst ve třech oborech ještě patnáct dětí. „Nyní proto budeme dávat inzeráty do regionálního tisku a navštívíme základní školy, kde budeme jednat s výchovnými poradci,“ popisuje.

Podíl aspirujících na studium vysokou školu podle sociálně-ekonomického statusu výchozí rodiny (SES5) a naměřených schopností (ABIL5) z v České republice. [2003; projekt *Ekonomické, sociální a kulturní zdroje vzdělanostních nerovností a determinanty životního úspěchu: první fáze longitudinálního výzkumu, GA ČR*]

Graf 13. Pravděpodobnost přechodu na VŠ – vliv absolvované SŠ [Simonová 2008]

